

ศึกษาความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร

To study the relation of the Bodhicitta and the Buddha Pure Land

ภิกษุณีโสภิตา มะลิกุล

Bhikkhuni Sobhita Malikul

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: sobhitamalikul999@gmail.com

Received January 18, 2021; Revised February 11, 2021; Accepted May 10, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโพธิจิตในพระพุทธานามหายาน 2) ศึกษาพุทธเกษตรในพระพุทธานามหายาน 3) ศึกษาความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตรในพระพุทธานามหายาน ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวพร้อมทั้งวิเคราะห์ในการศึกษาถึงเรื่องของโพธิจิต ซึ่งเป็นจิตที่บริสุทธิ์ เป็นจิตที่ว่าง ปราศจากมลทิน เป็นศักยภาพอันลึกซึ้ง และซ่อนเร้นอยู่ในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์จรวย่อมสามารถเข้าถึงพุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมิได้ด้วยหลักธรรมสำคัญที่จะนำไปสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรม ทั้งนี้ หากผู้ประพฤติปฏิบัติสามารถบำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยม ยกระดับจิตของตนเข้าถึงวิสุทธิภูมิภายในตนแล้ว ก็จะเข้าถึงดินแดนพุทธเกษตรตามคติมหายานได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์; โพธิจิต; พุทธเกษตร

Abstract

The purposes of this research article were to study: 1) the meaning of Bodhicitta; 2) the meaning of the Buddha Pure Land; and 3) the relation of the Bodhicitta and the Buddha Pure Land. This study was a qualitative study and presented in a form of the descriptive analysis. In the study of Bodhicitta which is pure mind and purity of mind. It is the pure state of mind free from Kilesa. It's deeply felt. The Bodhisattva practitioner is able to access the Buddha Pure Land or stage of purity with the important principles to the moral conduct of the Bodhisattva. Anyhow

when the meditators fulfil their mind purification. They will approach the most suitable of the Buddha Pure Land of Mahayana Buddhism.

Keywords: Relation; The Bodhichitta; The Buddha Pure Land

บทนำ

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาล้วนต้องการความสุข ไม่มีใครที่ปรารถนาความทุกข์ แต่บางคนก็ไม่ว่า การที่จะให้ได้รับผลคือ ความสุข ความสบาย หรือความหลุดพ้น ไม่ทุกข์ต่าง ๆ นั้น จะต้องทำเหตุ คือ การกระทำของตนให้ถูกต้องและตรงประเด็น กล่าวคือ เมื่อต้องการให้จิตเกิดโพธิ มีปัญญา เป็นจิตที่ บริสุทธิ์หรือโพธิจิต นั้นก็ต้องมุ่งไปที่การปฏิบัติ หรือการบำเพ็ญเพื่อให้จิตพัฒนา จำเป็นจะต้องรู้วิธีการ ที่สำคัญอันได้แก่ หลักธรรม องค์ประกอบต่าง ๆ หรือวิธีการเพื่อบรรลุเป้าหมาย เช่นเดียวกับ ความสัมพันธ์ของโพธิ

จิตกับเส้นทางพุทธเกษตร (สุขาวดี) ก็เช่นกัน จำเป็นจะต้องปฏิบัติทางจิตอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อเข้าสู่แดนพุทธเกษตร (สุขาวดี) กล่าวคือ รู้ว่าอะไรคือเป้าหมายแท้ (ความพ้นทุกข์) อะไรคืออุปาย (การเพ่งจินตภาพเกี่ยวกับสุขาวดี) อะไรควรเป็นจุดเริ่มต้น (การสวดพระนาม) และอะไรเป็นก้าวต่อไป (สุญญตา) และเมื่อได้รู้วิธีการแล้วก็ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการปฏิบัติ ผูกพันทางจิตอย่างจริงจัง หากมีเพียงแต่ศรัทธาก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2552) ฉะนั้นจึงจำเป็นต้อง ศึกษาความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร และศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับโพธิจิต พุทธ เกษตร ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับพุทธเกษตร ได้แก่ ความสัมพันธ์ในพระสูตร และความสัมพันธ์ใน แนวการปฏิบัติ อันประกอบด้วย วิธีการโพธิจิตสู่แดนพุทธเกษตร, วิธีปฏิบัติเพื่อบ่มงูสุแดนพุทธเกษตร (สุขาวดี) และทศภูมิสูตร เป็นต้น

ความหมายของโพธิจิต

จิต เมื่อได้ปฏิบัติจนเข้าถึงความรู้อย่างแจ้ง คือ ศูนย์ตา อันเป็นลักษณะสูงสุดของปรากฏการณ์ ก็คือ ภาวะของจิตที่เป็นโพธิ หรือโพธิจิต จึงขอกกล่าวถึงความหมายและประเภทของโพธิจิต ดังนี้

โพธิจิต หมายถึง จิตที่มุ่งต่อการตรัสรู้เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก คำว่า โพธิจิต เป็นคำสมาส จากคำว่า โพธิ (การตรัสรู้) + จิต ดังนั้น โพธิจิต จึงแปลว่า จิตแห่งการตรัสรู้

โพธิจิต ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน (พระมหาสาธิต วิสุทโธ (เทียนครบ) และคณะ, 2561) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สมมติโพธิจิต เป็นโพธิ-จิตดั้งเดิมมีเมตตากรุณาเป็นแรงจูงใจ เป็นรากฐานให้โพธิประณิธิจิต ตระและปรารถนาโพธิจิตจะเกิดขึ้น ได้แก่ จิตปรารถนาปัญญาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพ สัตว์ให้พ้นไปจากสังสารทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน และมีการบำเพ็ญพุทธธรรมบารมีของพระ โพธิสัตว์ทุกประการ เพื่อให้จิตปฏิบัติดำเนินไปสู่ปัญญาตรัสรู้สมบูรณ์

2. ปรมัตถโพธิจิต ประกอบด้วย ปรัสนาโพธิจิตระดับสูงสุดเป็นจิตที่มีปัญญาเห็นแจ้งศุขนิยตา ซึ่งเป็นลักษณะสูงสุดแห่งปรากฏการณ์ทั้งหมด ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง คือ ธรรมกาย มีโพธิจิตดั้งเดิมเป็นแรงจูงใจ

ความหมายของพุทธเกษตร

พุทธเกษตร มีสาเหตุเกิดมาจากปณิธานของพระโพธิสัตว์และกลายเป็นสถานที่ประทับเมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เป็นโลกธาตุที่เหมาะสมตามบารมีธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ โลกธาตุเหล่านี้มักอยู่ในภาวะทิพย์ บางทีก็เรียกว่า พุทธเกษตรบริสุทธิ วิสุทธิภูมิ หรือบริสุทธิภูมิ (The Buddha pure land)

พุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมิ (The Buddha Pure Land/The Buddha Land) หมายถึง ขอบเขต มิติ หรืออาณาเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ บางท่านอธิบายว่าเนื้อที่ของจักรวาลแบ่งออกเป็นส่วนย่อยลงไปอีกจำนวนประมาณไม่ได้ อาณาเขตย่อยแต่ละแห่งของจักรวาลเรียกว่าพุทธเกษตร ในหนึ่งพุทธเกษตรมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่หนึ่งพระองค์ เนื่องจากพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายเท่ากับเม็ดทรายในท้องน้ำคงคา พุทธเกษตรที่รองรับการอุบัติของพระพุทธเจ้าก็ย่อมมีจำนวนมากมายเท่ากับเม็ดทรายในท้องน้ำคงคาคด้วย (สมภาร พรหมทา, 2534) โลกธาตุ หรือพุทธเกษตรบางแห่งก็เกิดขึ้นจากอำนาจจิตของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ๆ เป็นผลลัพธ์แห่งปณิธานและคุณธรรมอันแผ่ไพศาลที่ท่านสั่งสมไว้ ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่เส้นทางแห่งโพธิสัตว์ เช่น บางพระองค์ตั้งปณิธานว่าภายหลังตรัสรู้แล้ว ขอให้มิพระวรกายสว่างไสวเพื่อยังสัตว์มันใจว่าจะบรรลุเช่นนั้นได้อย่างแน่นอน ซึ่งกลายเป็นว่าบุคคลผู้ไปเกิดในพุทธเกษตร ถือว่าเป็นผู้เที่ยงต่อนิรวาณ ดังนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึงเรียกมรรควิธีของตนว่าเป็นหนทางอันง่ายที่ใช้หลักศรัทธา กับหนทางอันยากที่ใช้ปัญญา ซึ่งก็คือทางสายหลัก (ปัญญา) และทางสายรอง (ศรัทธา) เพราะทั้งสองหนทางต่างก็ดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

ความสำคัญของพุทธเกษตร

หลักคำสอนเรื่องพุทธเกษตร มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับหลักการ 3 อันได้แก่ 1. หลักมหารุณา เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างอย่างไม่มีขอบเขตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ 2. หลักมหาปรัชญา เป็นผู้ทันต่อกิเลส ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส มีปัญญาเห็นแจ้งในบุคคลศุขนิยตา และธรรมศุขนิยตา และ 3. หลักมหาอุบาย เป็นผู้ฉลาดในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ใช้กุศโลบายเพื่อขจัดทุกข์ของสรรพสัตว์ จึงจำเป็นต้องใช้มหาอุบายเพื่อให้เข้าถึงธรรม ดังข้อความในพระสูตรมหายาน ดังนี้ “ดูก่อนรัตนัญญ ในสรรพสัตว์ทั้งปวงนั้นแล ชื่อว่าเป็นวิสุทธิเกษตรแห่งพระโพธิสัตว์ ข้อนั้นเพราะเหตุดังนั้นก็เพราะว่าพระโพธิสัตว์ยอมบำเพ็ญหิตานุหิตประโยชน์โปรดสรรพสัตว์ จึงอาจสามารถให้สำเร็จซึ่งพุทธเกษตรได้ อุปมาดังบุคคลผู้ปรารถนาจักสร้างปราสาทในแผ่นดินที่ว่าง เขาย่อมยังกิจที่ปรารถนาให้สำเร็จได้ แต่ถ้าเขาไม่อาศัยแผ่นดิน กลับไปอาศัยอากาศเพื่อสร้างปราสาทไซ้ ย่อมไม่มีหนทางสำเร็จฉันใด พระโพธิสัตว์ก็มีอุปมาฉันนั้น กล่าวคือ ในการยังพุทธเกษตรให้สำเร็จบริบูรณ์ ก็เพื่อประโยชน์แห่งสรรพสัตว์นั่นเอง รัตนัญญ เธอพึงสำเหนียกว่า จิตที่ตั้งไว้ถูกต้องนั้นแล ชื่อว่า วิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์..จิตที่ลึกซึ้งนั้น

แล ชื่อว่ามหาบุรุษสามสิบสองประการของพระพุทธเจ้า บางแห่งอาศัยความเจียบ ดังนั้น ความสำคัญทั้งในแง่ธรรมาธิฐานและบุคลาธิฐานจึงเป็นเรื่องของมหาอุปายทั้งสิ้น

ลักษณะของพุทธเกษตร

ลักษณะของพุทธเกษตร หรือวิสุทธิภูมิที่มีความงดงามมาก แม้สวรรค์ก็มิอาจเปรียบได้ อยู่พ้นจากความทุกข์และความไม่เที่ยง พุทธเกษตรยังมีใช้ภาวะที่เรียกว่านิพพาน แต่เป็นภาวะที่อยู่กึ่งกลาง ระหว่างสังสารวัฏกับนิพพาน ต่างจากสวรรค์ตรงที่ผู้ใดอุปบัติอยู่ในพุทธเกษตรจะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ เพื่ออบรมขัดเกลาชำระวิบากกรรมของตนเอง แล้วเลื่อนชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ ไม่ต้องดิ้นรนหรือทุกข์ทรมานในสังสารวัฏอีก ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนดังเทวดาทั้งหลายที่เสวยสุขอยู่ในภพภูมิสวรรค์ ผู้อุปบัติในที่นั้นสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสุขสงบ อยู่ในดินแดนนั้นจนกว่าจะหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง หรือเมื่อใดที่หลุดพ้นแล้วสามารถตั้งจิตอธิษฐานเพื่อกลับมาช่วยเหลือเวไนยสัตว์อื่นได้อีก (การที่ต้องกลับมาสู่การเวียนว่ายตายเกิดในสหัสโลกธาตุนี้เอง ก็เพื่อการบำเพ็ญบารมีต่อหรือเพื่อจะโปรดสรรพสัตว์ต่อไปอีกเรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้านิพพาน) จะถือว่าพุทธเกษตรเป็นแดนพักระหว่างโลกกับนิพพานก็ได้

ลักษณะของพุทธเกษตรในมหายานแต่ละแห่งนั้นส่วนมากจะคล้ายคลึงกัน เช่น พุทธเกษตรสุขาวดี ดินแดนทิพย์ที่สุดแสนอลังการ โลกธาตุหยาบของมนุษย์ไม่อาจเทียบเคียง ที่นั่นไม่มีทะเลแต่มีแม่น้ำ ต้นไม้ และทิวเขา ซึ่งล้วนประกอบไปด้วยรัตนะทั้งเจ็ด ดังนี้ โลกธาตุแห่งพระพุทธโลกนาถที่นั่นมีรัตนพฤษภอยู่เป็นอันมาก บ้างเป็นรุกขชาติทองคำบริสุทธิ์ บ้างเป็นรุกขชาติเงินบริสุทธิ์ เป็นไวฑูรย์ แก้วพลี อำพัน หยก โมรา ที่ประกอบสำเร็จขึ้นด้วยรัตนะประการเดียวมีเจือปนด้วยรัตนะอื่น และมีรัตนะหนึ่งประการบ้าง มีรัตนะสองประการบ้าง จนถึงเจ็ดประการ เสาเงิน และเสาแก้วทั้งหลาย แต่ละเสาวัดโดยรอบสามชั่วบุรุษ ผังสี่สามชั่วบุรุษ สูงสิบสองชั่วบุรุษ มีต้นตาลล้อมกรุงกุสาวดีเจ็ดแถว ต้นตาลทองหนึ่งแถว ต้นตาลเงินหนึ่งแถว ต้นตาลสารพัดแก้วอย่างละแถว ต้นตาลทองมีลำต้นเป็นทอง ใบและผลเป็นเงิน ต้นตาลเงินมีลำต้นเป็นเงิน ใบและผลเป็นทอง ต้นตาลแก้วไพฑูรย์มีลำต้นเป็นแก้วไพฑูรย์ ใบและผลเป็นแก้วพลี ต้นตาลแก้วพลีมีลำต้นเป็นแก้วพลีใบ และผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลแก้วโกเมนมีลำต้นเป็นแก้วโกเมน ใบและผลเป็นแก้วบุษราคัม ต้นตาลแก้วบุษราคัมมีลำต้นเป็นแก้วบุษราคัม ใบและผลเป็นแก้วโกเมน ต้นตาลทำด้วยแก้วรัตนะ ทุกอย่างมีลำต้นทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลทำด้วยรัตนะทุกอย่าง (ที.ม. 10/163/135.)

ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับพุทธเกษตร (สุขาวดี)

ความสัมพันธ์ในพระสูตร

คัมภีร์ลลิตวิสตระ ได้กล่าวถึงจำนวนของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายจนเหลือคณานับ เปรียบดังเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา และบรรดาพระมานุสสพุทธเจ้าเหล่านี้ ล้วนเป็นผู้อวตารมาจากพระอาทิพุทธะ อุปบัติมาในรูปของมนุษย์ผู้ประเสริฐ (สมมติโพธิจิต) เมื่อบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าแล้วจะไม่มี การเกิดใหม่อีกต่อไป ในเรื่องภาวการณเป็นพระพุทธเจ้านั้น กอปรกับความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างภาวะ

ที่พระพุทธเจ้าดำรงอยู่ในร่างที่เป็นสัมโมคคกายอันเป็นทิพย์ (ลักษณะภาวะของจิตเป็นจิตขั้นสูงสุด: ปรมาตถโพธิจิต) รวมถึงเป็นที่อาศัยอยู่ของพระอานันทพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงเกิดมีดินแดนที่เรียกว่า พุทธเกษตร (The Buddha Pure Land) ขึ้น ดินแดนพุทธเกษตร (วิสุทธิเกษตร) จะมีลักษณะที่เป็นดินแดนที่มีความสุข เป็นดินแดนที่มีความเพียบพร้อมบริบูรณ์ มีลักษณะคล้ายดินแดนของพระเจ้าในศาสนาเทวนิยม ในคัมภีร์อมิตาภสูตร คัมภีร์สุขาวดียหสูตร และจุลสุขาวดียหสูตร ได้ให้ลักษณะของดินแดนพุทธเกษตรไว้อย่างชัดเจน คัมภีร์ดังกล่าวแสดงพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ตรัสกับพระสารีบุตรความว่า “ห่างไปทางทิศตะวันตกของดินแดนพุทธเกษตรนั้นเรียกว่า ดินแดนสุขาวดี ซึ่งพระอมิตาภพุทธเจ้า กำลังแสดงธรรมอยู่ เป็นที่ประทับของพระอมิตาภพุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และพระมหาสถาปราตโพธิสัตว์ เป็นดินแดนที่ประกอบด้วยเพชรนิลจินดา เงิน ทอง อัญมณีต่าง ๆ มากมาย มหาศาล มีสระที่บรรจุอัญมณีเหล่านั้นไว้ ส่วนด้านตะวันออกของดินแดนนี้ยังเป็นที่อยู่ของพระโกลัสซชยคุรุพุทธเจ้า” (สุวิญ รัตตย์, 2552)

คัมภีร์สังฆธรรมปฐกสูตร แนวคิดเรื่องพุทธภาวะของพุทธปรัชญามหายาน นั่นก็คือแนวคิดเชิงจริยธรรม ที่มุ่งเน้นความเมตตากรุณาที่มีต่อสรรพสัตว์ของพระโพธิสัตว์ (สมมติโพธิสัตว์) ผู้ได้ชื่อว่ามี ความตั้งมั่นแน่วแน่ต่อพุทธภูมิ แม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อหลักการเมตตากรุณาเป็นหลักก็ตาม ปัญญาที่จะนำพาให้ถึงภาวะแห่งการบรรลุ นั้น ก็เป็นสิ่งที่สำคัญไม่แตกต่างกัน แนวคิดทางจริยธรรมเรื่องความเมตตากรุณานั้นนับเป็นอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการยอมรับในศักยภาพของสรรพสัตว์ที่มีความเป็นพุทธะ หรือพุทธภาวะอยู่ในตัวเหมือนกันเป็นการยอมรับความเสมอภาคกันของสรรพสัตว์

ในเรื่องของภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตนั้น เป็นศักยภาพเชิงปัญญาของสรรพสัตว์ที่จะพึงธรรมแล้วเข้าใจ เป็นฐานรองรับแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์มีความสามารถหรือศักยภาพที่จะบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์และสามารถที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ หากหมั่นฝึกชำระจิตจนบริสุทธิ์ผุดผ่องด้วยเมตตาและปัญญาบารมี (ปรมาตถโพธิจิต) เมื่อนั้นสรรพสัตว์ก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและบรรลุธรรมเช่นเดียวกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงกระทำสำเร็จมาแล้ว (สุวรรณา สถาอานันท์, 2536) และเมื่อได้ปฏิบัติจนจิตรู้แจ้งด้วยปัญญาจนถึงขั้นศูนย์ตาแล้ว ก็จะมีพุทธเกษตรซึ่งเป็นขอบเขตหรืออาณาเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ซึ่งในคัมภีร์สังฆธรรมปฐกสูตร ได้แสดงลักษณะของพุทธเกษตรไว้ว่า.... พุทธเกษตรของพระองค์ได้รับการประดับประดาอย่างเลอเลิศไม่มีมลทิน หรือความชั่วร้าย ไม่มีเศษกระเบื้องหรือเศษหินเสาบูน ไม่มีหนาม หรือต้นไม้มีหนาม ไม่มีสิ่งปฏิกูลหรือสิ่งโสโครกทั้งหลาย แผ่นดินราบเรียบ ไม่มีที่สูงที่ต่ำ ไม่มีหลุมบ่อ พื้นจะเป็นแก้วไพฑูรย์ มีต้นไม้ อัญมณีขึ้นเรียงรายข้างถนน และมีเชือกทองกันขอบขอบเขตถนน ดอกไม้มณีโปรยปรายกระจายไปทั่วทุกแห่ง จะดูบริสุทธิ์และสะอาด พระโพธิสัตว์แห่งพุทธเกษตรนั้นจะมีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วนเช่นกัน (Watson, 2014)

ตถาคตตรึงสูตร เป็นพระสูตรสำคัญพระสูตรหนึ่ง ได้กล่าวถึงศักยภาพแห่งพุทธะของสรรพสัตว์ว่า ไม่ว่าจิตจะถูกครอบครองด้วยกิเลส อย่างไรก็ตาม จิตนั้นก็จะสามารถบรรลุถึงภาวะแห่งพุทธะได้ในที่สุด พุทธภูวณนั้นได้รับการยืนยันจากพระพุทธเจ้าว่า ตถาคตตรึงสูตรนั้นสมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรมและมีได้เป็นอื่นแตกต่างไปจากพระองค์ (Harvey, 1990) สรรพสัตว์มีความรู้ที่แท้จริงแฝงอยู่ในจิตของแต่ละคน แต่เป็นเพราะกิเลสเข้ามาทำให้จิตนั้นแปดเปื้อนเกิดความไม่รู้ หลงอยู่ในอำนาจของกิเลสจนทำให้ห่างไกลจากความเป็นพุทธภูวณ พุทธภูวณจะเกิดขึ้นได้เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพแฝงที่อยู่ภายในจิตของแต่ละคน และตามทัศนะของนิคายโยคอาจารย์ กลับมองว่าตถาคตตรึงสูตรนั้นก็คือ จิตหรือออลยวิญญาน เป็นสภาวะที่มีความบริสุทธิ์ เป็นจิตที่หลุดพ้นจากกองกิเลสทั้งหลาย ตถาคตตรึงสูตรนั้น เป็นจิตในด้านที่บริสุทธิ์ของปุถุชนกล่าวคือ เป็นพุทธภูวณที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล พุทธภูวณนี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขต ที่มนุษย์สามารถหยั่งถึงความหลุดพ้นได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เป็นช่องว่างที่เราทั้งหลายจะได้เติมความเป็นพุทธะลงไป (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2552) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปุถุชนก็มีพุทธภูวณภายในตัวเป็นภาวะที่แฝงตัวอยู่ และสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพในการหลุดพ้นได้ ไม่แตกต่างจากพุทธภูวณที่มีอยู่ภายในของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็จะมีพุทธเกษตร ซึ่งเปรียบเสมือนขอบเขตแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ซึ่งใน 1 พุทธเกษตรจะมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ 1 พระองค์

ความสัมพันธ์ในแง่การปฏิบัติ

วิธีการโพธิจิตสู่แดนพุทธเกษตร (สุชาวดี)

ในการปฏิบัติเพื่อให้จิตเข้าถึงความเป็นโพธิ หรือโพธิจิต (ตรัสรู้ธรรม) ในอันที่จะไปยังแดนพุทธเกษตร (วิสุทธิเกษตร) นั้น จะต้องอาศัยเครื่องมือ หรือคุณเครื่องที่จะนำไปให้ถึงฝั่ง ประสบผลสำเร็จ นั่นก็คือ หลักธรรม ศรัทธาบารมี 6 ปณิธานบารมีของพระโพธิสัตว์ และอุตมการณ์ 3

หลักธรรมสำคัญที่นำไปสู่ความเป็นโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรมของพระพุทธศาสนามหายาน ได้แก่ ศรัทธาบารมี 6 ปณิธาน 4 และอุตมการณ์ 3

ศรัทธาบารมี 6 ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่

1. ทานปารมิตา หมายถึง การให้ การบริจาคหรือเสียสละสิ่งของ แม้กระทั่งชีวิตในคราวจำเป็น
2. ศีลปารมิตา หมายถึง การปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามบทบัญญัติของศีลทั่วไป และรวมทั้งโพธิสัตว์ศีลด้วย

3. ฌยานติปารมิตา หมายถึง ความสามารถอดทนต่อการใช้อารมณ์ร้ายของผู้อื่น

4. วิริยปารมิตา หมายถึง ความเพียรพยายาม

5. ฌยานปารมิตา หมายถึง การบำเพ็ญสมาธิภาวนาจนได้ฌานระดับสูง

6. ปรัชญาปารมิตา หมายถึง ปัญญาในการหยั่งรู้ถึงความเป็นสัจจตาของสิ่งทั้งหลาย (พระสันติ สิทธิสมบุรณ์ (ถ่ออาจ), 2554)

ปณิธานบารมีของพระโพธิสัตว์มี 4 ประการ ได้แก่

1. เราจะต้องโปรดสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้น จะให้สัตว์เหล่านั้นได้พ้นทุกข์ พระโพธิสัตว์กำหนดรู้ทุกข์แห่งตนแล้ว เอาตนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ย่อมเห็นชัดแจ้งว่า สัตว์เหล่าอื่นก็เต็มไปด้วยทุกข์เช่นกัน เหมือนคนไข้ที่อยู่ในโรงพยาบาลเดียวกัน คือโลกนี้
2. เราจะต้องทำลายกิเลสให้หมดสิ้น และจะช่วยเหลือผู้อื่นให้ทำลายกิเลสด้วย เหมือนคนเป็นโรคอยู่ด้วยกัน เห็นพิษของโรคแล้วช่วยกันทำลายโรคนั้นเสีย
3. เราจะต้องศึกษาพระธรรมทั้งหมดให้เจนจบและช่วยให้ผู้อื่นได้ศึกษาด้วย เปรียบเหมือน การศึกษาวิธีป้องกันและวิธีกำจัด ใครศึกษาล่วงหน้าไปก่อนต้องพยายามช่วยเหลือผู้อื่นที่เริ่มศึกษาภายหลัง
4. เราจะต้องบรรลุปุทธภูมิให้จงได้และจะช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุด้วย เปรียบเหมือนผู้มุ่งการ หายโรคด้วยตนแล้ว ประารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นให้หายโรคด้วย

อุดมการณ์ 3 เป็นหลักธรรมในการเสริมสร้างความเป็นโพธิสัตว์ ได้แก่

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง
2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
3. การทำจิตให้ผ่องใส

วิธีปฏิบัติเพื่่อมุ่งสู่แดนพุทธเกษตร (สุขาวดี)

คณาจารย์ที่มีชื่อเสียงของมหายาน คือ ท่าน шанเต้า (Shan-tao) เป็นศิษย์ของเตาโจ สมัยราชวงศ์ถัง ได้ให้ความสำคัญพระสูตรหลักที่จะนำไปสู่แดนสุขาวดี (พุทธเกษตร) มี 3 คัมภีร์ (สมาสี มหณรงค์ชัย, 2547) ได้แก่

มหาสุขาวดีวชิหสูตร (ไต๋ ออ นี ถ่อ ฮุก เก็ง)

จุลสุขาวดีวชิหสูตร (ออ นี ถ่อ เก็ง) และ

อมิตายุรธยานสูตร (กวง บ่อ เหลียง ชิว เก็ง)

พระสูตรหลักทั้ง 3 คัมภีร์นั้น ในจุลสุขาวดีวชิหสูตร ได้กล่าวถึงวิธีที่ง่ายที่สุดที่จะนำไปสู่ดินแดนสุขาวดี (พุทธเกษตร) ก็คือการสวดพระนามของพระอมิตาภะด้วยจิตตั้งมั่นและศรัทธา ส่วนในมหาสุขาวดีวชิหสูตร และอมิตายุรธยานสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ควบคู่ไปกับการตั้งจิตอธิษฐานและสวดพระนามพระอมิตาภะ ทั้งสองพระสูตรนี้เห็นสอดคล้องกันว่าผู้ที่ไปอุบัติ ณ แดนสุขาวดี จะต้องมีความคิดที่ถูกต้อง (Right Understanding) ซึ่งในทางเถรวาทตรงกับ การมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) และสัมมาสังกัปปะ (Right Aspiration) (ความคิดถูก) นอกจากนี้ยังต้องมีศรัทธาที่ลึกซึ้ง (Deep Faith) และมีการตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้ไปอยู่ที่นั่น โดยพร้อมจะอุทิศกุศลกรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไว้ เพื่อบรรลุความตั้งใจดังกล่าว

ในอมิตายุรธยานสูตร ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้ตั้งความปรารถนาไปอุบัติ ณ แดนสุขาวดี จะต้องปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งเป็นการกระทำที่บริสุทธิ์เพื่อหนทางนำไปสู่สุขาวดี (พุทธเกษตร) และเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทรงสอน ด้วยหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. มีความ

กตัญญู เลี้ยงดูผู้มีพระคุณ เคารพครูบาอาจารย์และผู้อาวุโส มีจิตกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตอื่น ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ 2. ตั้งปณิธานขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีล ไม่ทำลายเกียรติของตน (ละบุญก่อบาป) 3. มุ่งจิตเพื่อการบรรลุโพธิญาณ เชื่อในกฎแห่งกรรม ศึกษาและท่องพระสูตรมหายาน รวมทั้งแนะนำให้ผู้อื่นศึกษาด้วย

สรุปวิธีปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่แดนสุขาวดี (พุทธเกษตร) แบบย่อ มี 3 ข้อหลัก คือ ศรัทธา (สิ่ง), ปณิธาน (วัง) และปฏิบัติกุศลกรรม (เหง) โดยเริ่มจากท่องพระนามเป็นอันดับแรก และปฏิบัติกุศลปัจจัยให้ได้ไปเกิดตามที่ตั้งปณิธานไว้

ทศกัมมิเพื่อวัดผลการเข้าถึงวิสุทธิกัมมิ (ทศกัมมิ: เป็นสูตรที่ได้กล่าวถึงภาวะของจิตอันเกิดจากการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจนและเป็นระบบที่สุดสูตรหนึ่ง) ระดับจิตของพระโพธิสัตว์ (มหายาน) ที่เข้าถึงกัมมิระดับต่าง ๆ ด้วยการบำเพ็ญเครื่องวัดธรรมที่เป็นแกนหลักคือปารมิตาและหลักธรรมที่เป็นองค์ประกอบอื่น ๆ 10 ประการ (ทศกัมมิสูตร) (Tsele Natsok Rangdröl, 2549) ได้แก่

ประมุขิตากัมมิ – กัมมิที่ 1 มุ่งโพธิ (ปัญญา) มุ่งช่วยเหลือผู้อื่น (กรุณา)

วิมลากัมมิ – กัมมิที่ 2 ความบริสุทธิ์แห่งศีล

ประภากรีกัมมิ – กัมมิที่ 3 เป็นผู้สั่งสอนแนะแนวทางให้สรรพสัตว์พ้นจากกามราคะ

อรรจิมติกัมมิ – กัมมิที่ 4 โพธิสัตว์เป็นผู้ปลงรัศมีออกไป เต็มไปด้วยความกรุณา พ้นจากลักกายทิฏฐิ

สุพุทธชาตกัมมิ – กัมมิที่ 5 เข้าใจในอริยสัจ 4 รู้ทางและมีใช้ทาง มองเห็นแก่นแท้แห่งปรากฏการณ์ทั้งหลาย และสามารถสั่งสอนผู้อื่นได้

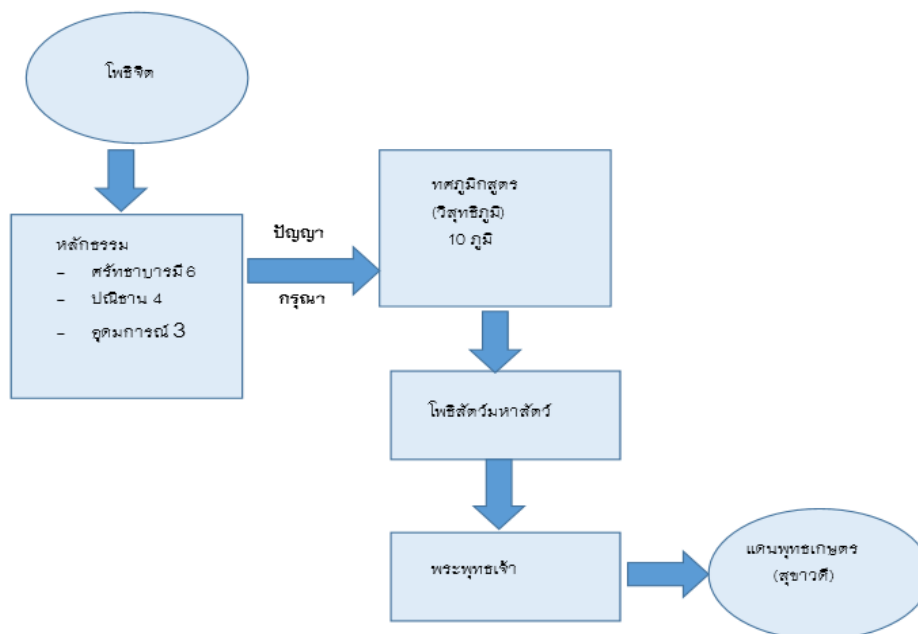
อภิมุขีกัมมิ – กัมมิที่ 6 เข้าใจในปรัชญาปารมิตา และเข้าใจในธรรมทั้งปวง สามารถทบทวนได้โดยไม่ติดขัด

ทูรัจฉานกัมมิ – กัมมิที่ 7 เป็นผู้ไม่ข้องด้วยกิเลสทั้งปวง แต่ก็ยังไม่ปราศจากกิเลส เพราะยังมีความต้องการตถาคตญาณ

อจลกัมมิ – กัมมิที่ 8 เป็นผู้ไม่มีมรรคอันบริสุทธิ์ด้วยปัญญา และอุปายโกศล มุ่งมั่นในพระพุทธเจ้า สามารถแปลงร่างได้ตามปรารถนา

สาธุมตีกัมมิ – กัมมิที่ 9 บรรลุสัมมัตตปัญญา เป็นผู้ได้ธารณีต่าง ๆ สามารถสั่งสอนสรรพสัตว์ และช่วยให้เข้าถึงพระนิพพานได้

ธรรมเมฆากัมมิ – กัมมิที่ 10 มีสมาธิและธารณีอยู่เต็มเปี่ยม เป็นผู้ได้รับอภิhekเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้า เป็นผู้ได้รับชญาณความรู้ทั้งปวง ได้โพธิสัตว์วิโมกข์ 10 ประการ

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร

สรุป

ความสัมพันธ์ของโพธิจิตกับเส้นทางพุทธเกษตร ในพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวโดยย่อก็คือ การทำให้จิตเกิดปัญญา (โพธิ) ได้แก่ สมมติโพธิจิต คือ จิตที่ปรารถนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน โดยบำเพ็ญพุทธธรรมบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อให้จิตปฏิบัติดำเนินไปสู่ปัญญาตรัสรู้สมบูรณ์ และปรารถนาโพธิจิต เป็นปรารถนาโพธิจิตระดับสูงสุดเป็นจิตที่มีปัญญาเห็นแจ้งคุณุตตา มีโพธิจิตดั้งเดิมเป็นแรงจูงใจ ซึ่งเป็นลักษณะสูงสุดแห่งปรากฏการณ์ทั้งหมด ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแท้จริง คือ ธรรมกาย และเมื่อบารมีของตนบำเพ็ญได้อย่างเหมาะสม ก็จะเข้าถึงโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นพระพุทธเจ้า และมีพุทธเกษตรมารองรับตามธรรมบำเพ็ญ และจากการศึกษาในคัมภีร์ลลิตวิสตระ, คัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร และคัมภีร์ตถาคตครุสสูตร ได้กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความบริสุทธิ์แห่งจิต และพุทธภาวะที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล พุทธภาวะนี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขต ที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เป็นช่องว่างที่เราทั้งหลายจะได้เต็มความเป็นพุทธะลงไป มนุษย์นั้นสามารถที่จะพัฒนาตนเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพานได้เสมอกัน ซึ่งคนปกติทุกคนมีธรรมชาติอย่างหนึ่งในตัวเสมอกัน ธรรมชาตินี้เรียกว่า พุทธภาวะ (Buddhahood) ได้แก่ ความสามารถที่จะเข้าใจธรรมแล้วก้าวสู่ความหลุดพ้นได้ ความสามารถนี้เชนถืชื่อว่า ทุกคนมีอยู่เท่าเทียมกันไม่มีใครมากกว่าใคร (สมภาร พรหมทา,

2546) และการจะเข้าถึงจิตที่บริสุทธิ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักกรรมและการปฏิบัติ อันได้แก่ ศรัทธา บารมี 6; ปณิธาน 4; อุดมการณ์ 3 เมื่อได้ฝึกฝนจิต ชำระชักฟอกจิตให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ และเมื่อบารมีของตนบำเพ็ญได้อย่างเหมาะสม ก็จะเข้าถึงโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นพระพุทธเจ้า และมีพุทธเกษตรมารองรับตามบารมีธรรมของตน ๆ สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- พรณชนก ชีระกุล. (2553). *มโนทัศน์เรื่องพุทธเกษตรในพุทธศาสนamahayana (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระปรีชา เกียนก้อ (โพธิ์เงิน) และคณะ. (2562). แนวทางการเสริมสร้างความเป็นโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรมของพระพุทธศาสนamahayana ตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 6(8), 4030-4040.
- พระมหาสายนธ์ วิสุทโธ (เทียนครบ) และคณะ. (2561). โพธิจิตในพระพุทธศาสนamahayana: ศึกษาวิเคราะห์บนฐานพระพุทธศาสนายุคต้น. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 18(3), 337-349.
- พระสันติ ลิทธิสมบุญ (ถ่ออาจ). (2554). การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2545). *พุทธปรัชญามหายาน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมภาร พรหมทา. (2534). *พุทธศาสนamahayana*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2546). *พุทธศาสนานิกายเซน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2547). *พุทธศาสนamahayana*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2536) *ปรัชญาพุทธศาสนamahayana*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิญ รักษิตย์. (2552). *พระพุทธศาสนamahayana*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.
- เสถียร พันธรังสี. (2512). *พุทธศาสนamahayana*. ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- Dayal, H. (1970). *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*. Delhi: Sundarlal Jain.
- Harvey, P. (1990). *An introduction to Buddhism: Teaching history and practice*. United Kingdom: Cambridge University.
- Tsele Natsok Rangdröl. (2549). *ประทีปแห่งมามุตรา (Lamp of Mahamutra)*. (พระคัมภีร์ กิตติขโย, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- Watson, B. (2547). *สังฆกรรมปฐกสูตร (The Lotus Sutra)*. (สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย, ผู้แปล). นนทบุรี: สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย.